

ความทรงจำเกี่ยวกับดินแดนสองฝั่งแม่น้ำโขง
ในประวัติศาสตร์ไทย และประวัติศาสตร์ลาว*
Memories of land along the Mekong River
in Thai History and Laos history

สัญญา ชีวะประเสริฐ¹
Sanya Jiwaprasert

บทคัดย่อ

ความทรงจำเกี่ยวกับดินแดนสองฝั่งแม่น้ำโขง ในประวัติศาสตร์ไทย และประวัติศาสตร์ลาว ทั้งสองฝ่ายต่างก็จดจำ และให้ความหมายแก่เรื่องราวที่เกิดขึ้นไปคนละด้าน โดยใช้มุมมองของ ชาติไปอธิบายเรื่องราวก่อนรัฐชาติ ทำให้ไม่สามารถเข้าใจอดีตได้ และยังไม่สามารถยอมรับ ความทรงจำของอีกฝ่ายหนึ่งได้ด้วย

คำสำคัญ : ความทรงจำเกี่ยวกับดินแดน, ประวัติศาสตร์ไทย, ประวัติศาสตร์ลาว

Abstract

Memories of land along the Mekong River in Thai History and Laos history have been being memorized and provide meaning in their own way. The meanings are interpreted from the perspective of the state in order to describe the pre-nation state story. This perspective leads neither possible to understand the past, nor accept the memories of the other.

Keywords: Memories of land, Thai history, Laos history

ความทรงจำในประวัติศาสตร์ในบทความนี้หมายถึง ความทรงจำที่ถูกสร้าง ส่งต่อใน สังคม โดยเป็นผลมาจากความรู้ ความเข้าใจประวัติศาสตร์ชาติสมัยใหม่ ที่มีรัฐชาติเป็น ศูนย์กลาง ความทรงจำนี้ถูกส่งต่อกันหลากหลายวิธี ทั้งโดยการศึกษา การพิมพ์ และช่องทาง การสื่อสารต่างๆ เป็นกระแสหลักของความคิดเกี่ยวกับอดีตของสังคม

* ดัดแปลงจากส่วนหนึ่งของงานวิจัย “ความทรงจำของเมืองสองฝั่งแม่น้ำโขง : มุกดาหาร ประเทศไทย สะหวันนะเขต ส.ป.ป.ลาว”

¹ อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ดินแดนสองฝั่งแม่น้ำโขงที่จะกล่าวถึงในบทความนี้หมายถึงดินแดนภาคอีสานส่วนใหญ่ที่มีชาวไทยอีสานที่ใช้ภาษาและมีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับภาษาและวัฒนธรรมลาวที่อยู่ทางฝั่งขวา แยกจากชาวอีสานทางใต้ที่ใช้ภาษาเขมร และภาษาโคราช และดินแดนประเทศลาวที่อยู่ฝั่งซ้ายตรงข้ามกันซึ่งเป็นบริเวณที่ราบเป็นที่อยู่ของชาวลาวที่ใช้ภาษาและวัฒนธรรมลาว หรือในปัจจุบันรัฐบาลส.ป.ป.ลาวเรียกคนกลุ่มนี้ว่า ลาวลุ่ม แยกจากคนอีกสองกลุ่มใหญ่คือลาวเทิงและลาวสูง ที่เคยถูกเรียกว่า ข่า และม้ง ซึ่งมักตั้งถิ่นฐานอยู่ในที่สูง

คนไทยอีสานและคนลาวที่อาศัยอยู่บริเวณสองฝั่งแม่น้ำโขงมีที่มาจากแหล่งเดียวกัน คือเป็นลูกหลานของอาณาจักรล้านช้าง ความทรงจำที่แสดงถึงรากเหง้าเดียวกันของคนสองฝั่งโขงยังถูกบันทึกอยู่ใน ภาษา วัฒนธรรมประเพณี ตำนานบ้านเมือง ตำนานศาสนา เรื่องเล่าเกี่ยวกับบุคคลสำคัญและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นเรื่องที่รับรู้ เป็นสิ่งที่นับถือร่วมกันของคนทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขง

การแบ่งแยกดินแดนสองฝั่งแม่น้ำโขงออกจากกัน โดยไทย (สยาม) กับฝรั่งเศสใน พ.ศ. 2436 (ค.ศ.1893) เป็นจุดเริ่มต้นกระบวนการสร้างให้คนฝั่งขวากลายเป็นคนไทย และคนฝั่งซ้ายกลายเป็นคนลาว ทั้งสองฝ่ายแม้จะมีความทรงจำร่วมกันของท้องถิ่น แต่ต่างก็รับรู้ประวัติศาสตร์ชาติไทย และประวัติศาสตร์ชาติลาวเป็นประวัติศาสตร์ของตน ในความทรงจำของประวัติศาสตร์ชาติไทย และลาว เรื่องราวของดินแดนสองฝั่งโขงถูกมองจากคนละมุม ต่างฝ่ายต่างก็จำและลืมในเรื่องที่ต่างกัน ให้ความสำคัญหรือละเลยในเรื่องราวที่ต่างกัน ความทรงจำในเรื่องของดินแดนสองฝั่งโขงยังมีอิทธิพลต่อโครงเรื่องหลักของประวัติศาสตร์ชาติทั้งไทยและลาว ซึ่งส่งผลกระทบต่อความเข้าใจเรื่องความเป็นไทย หรือความเป็นลาว รวมถึงทัศนคติเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของคนไทย คนลาวมาจนถึงปัจจุบัน

อาณาจักรล้านช้าง ดินแดนสองฝั่งแม่น้ำโขง และการขยายอำนาจของสยาม

อาณาจักรล้านช้างสถาปนาโดยเจ้าฟ้าร่มในพ.ศ.1896 (ค.ศ.1353 หลังจากการสถาปนากรุงศรีอยุธยา 3 ปี) ปกครองผู้คนในบริเวณริมสองฝั่งแม่น้ำโขง ในช่วงแรกอำนาจทางฝั่งซ้ายอยู่ในบริเวณหลวงพะบางมาจนถึงที่ราบเวียงจันทน์³ ส่วนทางฝั่งขวาล้านช้างได้เข้าปกครองดินแดนจังหวัดเลย หนองคาย และนครพนม โดยมีพระธาตุพนมเป็นศูนย์กลางสำคัญ⁴

หลังจากล้านช้างย้ายเมืองหลวงจากหลวงพระบางมาที่เวียงจันทน์ในคริสต์ศตวรรษที่ 16 (ราวพุทธศตวรรษที่ 21-22) พื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ดไปจนถึงจำปาสัก กลายเป็นดินแดนที่

³แกรนท์ อีแวนส์(2549).ประวัติศาสตร์สังเขปประเทศลาว.หน้า.11

⁴ชาร์ล เอฟ คายส์(2552).แนวคิดท้องถิ่นภาคอีสานนิยมในประเทศไทย.หน้า 37.

คนจากเวียงจันทน์อพยพเข้ามาเพื่อหลบหนีความขัดแย้งทางการเมืองกับผู้ซึ่งบัลลังก์ได้ในอาณาจักรล้านช้าง⁵

เมื่อเกิดความแตกแยกครั้งใหญ่ในอาณาจักรล้านช้างศตวรรษที่ 18 (ราวพุทธศตวรรษที่ 23-24) อาณาจักรล้านช้างหลวงพระบางได้แยกออกจากอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ และในเวลาต่อมาพระครูโพนสะเม็กได้นำผู้คนอพยพจากเวียงจันทน์ลงไปทางใต้ สถาปนาอาณาจักรล้านช้างจำปาสัก ขึ้นมา อาณาจักรจำปาสักปกครองผู้คนริมฝั่งแม่น้ำโขงจากตอนใต้ของที่ราบเวียงจันทน์ไปถึงภาคเหนือของกัมพูชาในปัจจุบัน ยังมีกลุ่มชาวลาวที่อพยพหนีความขัดแย้งจากเวียงจันทน์อพยพเข้ามาตั้งเมืองทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขง เช่น กลุ่มที่นำโดยพระวอ พระตาได้ข้ามมาตั้งเมือง อุบลราชธานี ยโสธร โขงเจียม และเขมรราชู กลุ่มเจ้าฟ้าชาว-โสมพะมิตร ซึ่งเป็นผู้ตั้งเมืองกาฬสินธุ์⁶

ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับดินแดนสองฝั่งแม่น้ำโขงก่อนที่สยามจะขยายอำนาจเหนืออาณาจักรล้านช้างทั้ง 3 ในสมัยธนบุรี มีอยู่ไม่มากนัก ในสมัยกรุงศรีอยุธยาอิทธิพลของอยุธยาอยู่ในภาคอีสานตอนใต้ เช่นในสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา, ครองราชย์ พ.ศ. 1967 ค.ศ. 1424) ได้ยกทัพไปยึดเมืองพิมาย และพนมรุ้งที่ยังอยู่ในอำนาจของกัมพูชา ในสมัยพระบรมไตรโลกนาถได้แต่งตั้งเจ้าเมืองโคราชมีตำแหน่งเป็นเจ้าพระยามหานคร มีการจัดการปกครองเหมือนกับอยุธยา และในสมัยพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์อยุธยาได้แผ่อิทธิพลเหนือดินแดนที่เรียกว่า “เขตเขมรป่าดง” หรือบริเวณจังหวัดสุรินทร์ และศรีสะเกษในปัจจุบัน โดยแต่งตั้งผู้นำที่เป็นชาวเขมร และกวยให้เป็นเจ้าเมืองขึ้นกับเมืองพิมาย⁷

ดังนั้นก่อนที่สยามจะขยายอำนาจเข้ายึดครองล้านช้างทั้ง 3 อาณาจักรเป็นเมืองประเทศราชในสมัยธนบุรีในปี พ.ศ.2322 (ค.ศ.1779) สยามมีอำนาจในส่วนอีสานใต้บริเวณที่เป็นที่อยู่ของชาวโคราช เขมร และกวย ส่วนเหนือขึ้นไปซึ่งเป็นดินแดนของชาวลาว มีทั้งส่วนที่เป็นดินแดนของอาณาจักรเวียงจันทน์ คือบริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขงบริเวณจังหวัดเลย หนองคาย นครพนม และดินแดนของอาณาจักรจำปาสักบริเวณจังหวัดมุกดาหาร อุบลราชธานี และร้อยเอ็ด โดยพื้นที่ส่วนใหญ่ของภาคอีสานยังคงเป็นดินแดนไกลอำนาจรัฐหรือเป็นแดนกันชนของล้านช้าง (เวียงจันทน์ จำปาสัก) กับสยาม⁸ ซึ่งชาวลาวที่มีความขัดแย้งกับกษัตริย์เวียงจันทน์ได้อพยพเข้ามาตั้งบ้านเมือง

⁵ เรื่องเดิม. หน้า 39-40.

⁶ ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์(2546).การเมืองสองฝั่งโขง. หน้า 47-50.

⁷ เรื่องเดิม. หน้า 41-42.

⁸ ชาร์ล เอฟ คายส์(2552).แนวคิดท้องถิ่นภาคอีสานนิยมในประเทศไทย. หน้า 42.

สภาพดังกล่าวเป็นเพียงภาพหนึ่งของช่วงเวลาปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 เท่านั้น ในยุคก่อนสมัยใหม่อำนาจรัฐแบบจารีตมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ดังจะเห็นได้จากการที่ล้านช้างที่เคยมีศูนย์อำนาจเดียวแตกแยกออกเป็น 3 (เป็นอย่างน้อย) หรือการที่สยามในยุคธนบุรีเข้ามามีอำนาจเหนือล้านช้าง ล้านนา(หรืออาจรวมถึงกัมพูชาด้วย)อย่างที่อยุธยาไม่เคยมี

หลังจากการแผ่อำนาจของสยามเหนืออาณาจักรล้านช้างทั้ง 3 ตั้งแต่สมัยธนบุรียิ่งทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในบริเวณสองฝั่งแม่น้ำโขง อำนาจของสยามได้ดึงดูดให้มีการอพยพคนจากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงมายังฝั่งขวาซึ่งในปัจจุบันคือภาคอีสานของประเทศไทย เกิดเมืองที่ตั้งขึ้นมาใหม่โดยชาวลาวแต่ขึ้นต่ออำนาจสยามเป็นจำนวนมาก ความพยายามต่อต้านอำนาจสยามของเจ้านุวงศ์กษัตริย์แห่งเวียงจันทน์ทำให้สยามทำลายเวียงจันทน์กวาดต้อนผู้คนจากเวียงจันทน์ลงมาอยู่รอบๆ กรุงเทพฯ และยังคงมีนโยบายย้ายผู้คนจากฝั่งซ้ายมายังฝั่งขวามากขึ้นเรื่อยๆ จนในปัจจุบันนี้มีผู้กล่าวว่า “มีชนเชื้อสายลาวอาศัยอยู่ในประเทศไทยมากกว่าลาวเสียอีก”⁹ จากการเปรียบเทียบสถิติ ในปีพ.ศ.2535 (ค.ศ. 1992) คนเชื้อสายลาวในประเทศไทย และลาวรวมกันจะมีทั้งหมดมี 17 ล้านคน (นับจากภาษาพูด) ในจำนวนนี้อยู่ในประเทศไทยมากกว่า 15 ล้านคน และอยู่ในประเทศลาวเพียง 1.6 ล้านคนเท่านั้น (หมายถึงกลุ่มที่พูดภาษาลาวที่รัฐบาล ส.ป.ป.ลาวเรียกว่าลาวกลุ่ม)¹⁰ นั่นคือผลจากนโยบายการย้ายประชากรจากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงมาอยู่ฝั่งขวาของสยามทำให้ ประมาณ 90% ของผู้ที่สืบเชื้อสายจากอาณาจักรล้านช้างเป็นคนไทย และถ้าเปรียบเทียบกับประชากรไทยในปีเดียวกันซึ่งมี 57,788.965 คน¹¹ จำนวนคนไทยเชื้อสายลาวจะมีมากกว่า 1 ใน 4 ของคนไทยทั่วประเทศ

ถึงแม้จะมีการย้ายผู้คนจากฝั่งซ้ายมาอยู่ฝั่งขวา และมีการตั้งเมืองที่ขึ้นกับสยาม แต่เมืองเหล่านั้นยังเป็นหัวเมืองลาว และภาคอีสานยังเป็นดินแดนลาวที่อยู่ใต้อำนาจสยามในฐานะเมืองต่างชาติต่างภาษา ความพยายามจะรวมดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงให้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของสยามอย่างแท้จริง เกิดขึ้นหลังจากการแบ่งดินแดนสองฝั่งแม่น้ำโขงโดยสยามกับฝรั่งเศสอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากวิกฤตการณ์ ร.ศ.112 (พ.ศ. 2436 (ค.ศ. 1893)) การกำหนดเขตแดนของรัฐอย่างชัดเจนโดยใช้แม่น้ำโขงเป็นเส้นแบ่ง (เป็นส่วนใหญ่) ตามมาด้วยการสร้างสยามให้เป็นรัฐสมัยใหม่ เปลี่ยนจากการเป็นรัฐแบบจารีตที่แผ่อำนาจเหนือดินแดนต่างชาติต่างภาษา มาเป็นรัฐที่ต้องการมีเอกภาพในดินแดน และประชากร ประชาชนทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขงกลายเป็นส่วนหนึ่งของสยาม-ประเทศไทย ขณะที่คนทางฝั่งซ้ายก็กลายเป็นประชากรของอินโดจีนของฝรั่งเศสก่อนที่จะได้รับเอกราชในอีก 60 ปีต่อมา

⁹ มาร์ติน สจ๊วต-ฟอกซ์(2553).ประวัติศาสตร์ลาว.หน้า 21

¹⁰ ยุคิโอะ ฮายาชิ(2554).พุทธศาสนาเชิงปฏิบัติของคนไทยอีสานศาสนาในความเป็นภูมิภาค.หน้า 43-45.

¹¹ วิล วังศ์สืบชาติและคณะ(2536). ประชากรของประเทศไทย สถิติในรอบ 25 ปี(2511-2535).หน้า 155.

ประวัติศาสตร์ของชาติไทย และลาวซึ่งเป็นรัฐสมัยใหม่เมื่อมองย้อนกลับไปถึงเรื่องของรัฐจารีตอย่างสยาม ล้านช้างและดินแดนสองฝั่งแม่น้ำโขง ต่างก็มีมุมมองของตน

ภาคอีสาน ล้านช้าง ความทรงจำในประวัติศาสตร์ไทย

การขยายอำนาจของพม่าราชวงศ์อลองพญาในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 ทำลายอยุธยาหลังจากไม่มีอำนาจศูนย์กลาง มีการแตกแยกเป็นหลายก๊กในช่วงเวลาสั้นๆ พระเจ้าตากสินได้รวบรวมกำลังทหารปราบปรามก๊กต่างๆ สร้างศูนย์กลางอำนาจขึ้นใหม่ที่กรุงธนบุรี นอกจากจะรวมอำนาจศูนย์กลางขึ้นมาได้ใหม่แล้ว พระองค์ยังขยายอำนาจเหนือดินแดนโดยรอบทั้งกัมพูชา ล้านนา และล้านช้างทั้ง 3 อาณาจักร รวมถึงดินแดนภาคอีสานซึ่งเป็นเขตต่อแดนที่มีผู้อพยพจากเวียงจันทน์เข้ามาตั้งเมือง

การทำสงครามกับล้านช้าง มีสาเหตุจากพระวอพระตาซึ่งกบฏต่อเวียงจันทน์ ได้พาผู้คนอพยพจากเวียงจันทน์ข้ามมาทางฝั่งขวา และได้ขอขึ้นต่อธนบุรีเพื่อป้องกันตนเองจากเวียงจันทน์ พระเจ้าสิริบุญสารกษัตริย์เวียงจันทน์ได้ส่งกองทัพมาปราบปรามกลุ่มของพระวอพระตา และได้ประหารชีวิตพระวอ เป็นเหตุให้ธนบุรีส่งกองทัพมาตีเวียงจันทน์ โดยได้ยึดเมืองจำปาสักและเมืองรายทางก่อนจะถึงเวียงจันทน์¹² หลังจากยึดเวียงจันทน์ได้แล้ว ก็ได้บังคับให้หลวงพระบางซึ่งยกทัพมาช่วยรบกับเวียงจันทน์ขึ้นต่อธนบุรีอีกด้วย ทำให้ดินแดนล้านช้างและดินแดนอีสานทั้งหมดอยู่ใต้อำนาจของสยาม เวียงจันทน์ถูกทำลายอย่างหนัก เชื้อพระวงศ์ถูกนำมาเป็นตัวประกันที่กรุงเทพฯ ประชาชนหลายหมื่นคนถูกกวาดต้อนไปที่สระบุรี และพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุดของบ้านเมือง รวมทั้งพระแก้วมรกต และพระบางได้ถูกนำไปไว้ที่ธนบุรี (กรุงเทพฯ ในเวลาต่อมา)¹³

อำนาจของสยามเหนือล้านช้าง และเมืองลาวในอีสานไม่ใช่อำนาจการปกครองโดยตรง หลวงพระบาง เวียงจันทน์ จำปาสักอยู่ในฐานะเมืองประเทศราชของสยาม ขณะที่เมืองต่างๆ ที่เกิดใหม่ทางฝั่งขวาถูกเปลี่ยนให้เป็นเมืองที่ขึ้นต่อสยาม หรือนครราชสีมาซึ่งเป็นหัวเมืองชั้นเอกในสมัยรัตนโกสินทร์ มีหน้าที่ดูแลเมืองประเทศราชล้านช้าง และเมืองทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือ

¹² พรรษา สิ้นสวัสดิ์(2521).ความสัมพันธ์ระหว่างกรุงเทพฯกับเมืองเวียงจันทน์ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ.2367-2370.หน้า 22-25.

¹³ เรื่องเดิม.หน้า 26 .

มาร์ติน สจ๊วต-ฟอกซ์(2553).ประวัติศาสตร์ลาว.หน้า 19.

ทั้งหลวงพระบาง เวียงจันทน์ จำปาสัก และเมืองลาวในภาคอีสาน “ไม่มีการแต่งตั้งระบบการบริหารจากส่วนกลาง...แม้แต่เมืองขนาดเล็กที่ถูกกดดันให้เปลี่ยนการสวามิภักดิ์จากเวียงจันทน์ไปเป็นกรุงเทพฯ ก็สามารถเก็บภาษีเองและบังคับใช้ระบอบยุติธรรมของตนเอง มีเพียงสามกรณีเท่านั้นที่ต้องได้รับความเห็นชอบจากกรุงเทพฯ นั่นคือต้องได้รับอนุญาตหากมีการเกณฑ์กองกำลังเพิ่มเพื่อปราบปรามเจ้านายที่กระด้างกระเดื่อง กรณีที่สองคือการเสนอชื่อเจ้านายระดับสูงเพื่อปกครองเมือง กรณีที่สามคือการตัดสินลงโทษเจ้านายระดับสูง สิ่งที่เป็นข้อห้ามประการเดียวของอาณาจักรลาวก็คือเจ้าผู้ครองนคร และอุปราชต้องได้รับความเห็นชอบจากทางราชสำนักสยามเสียก่อนและห้ามทำสงครามกับดินแดนเพื่อนบ้าน อย่างไรก็ตาม เวียงจันทน์จะไม่ถูกขัดขวางหากจะใช้อำนาจเหนือหัวเมืองประเทศราชของตนเช่นเชียงขวาง”¹⁴ นั่นคือสยามไม่ได้ปกครองล้านช้าง หรือเมืองในอีสาน แต่ควบคุมชนชั้นสูงของเมืองหรืออาณาจักรเหล่านี้เอาไว้ได้อำนาจ

กษัตริย์ลาวจึงเป็นผู้ปกครองอาณาจักรของตน และมีอำนาจเหนือเมืองประเทศราชของตน แต่ก็อยู่ใต้อำนาจกษัตริย์สยาม และยังเป็นเรื่องธรรมดาที่อาณาจักรของกษัตริย์องค์หนึ่งจะตกเป็นเมืองประเทศราชของกษัตริย์มากกว่า 1 องค์ ซึ่งในช่วงที่เป็นเมืองประเทศราชของสยาม กษัตริย์เวียงจันทน์ และกษัตริย์หลวงพระบางยังอยู่ใต้อำนาจกษัตริย์เวียดนามไปพร้อมๆ กันด้วย¹⁵

ความเปลี่ยนแปลงสำคัญที่สยามทำให้เกิดขึ้นในล้านช้าง และอีสานคือการเคลื่อนย้ายประชากร และการตั้งเมืองใหม่ในอีสาน เมืองเหล่านี้เป็นเมืองที่ตั้งโดยขุนนาง และประชาชนจากล้านช้างที่มีความขัดแย้งกับเจ้าเมืองที่ตนเคยขึ้นอยู่เดิม หรือขุนนางท้าวพี้ยที่มีความต้องการจะยกฐานะตนขึ้นถ้าสามารถรวบรวมผู้คนได้ก็จะได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมือง โดยขึ้นกับกรุงเทพฯหรือนครราชสีมา ทำให้เกิดเมืองที่ตั้งใหม่ขึ้นเป็นจำนวนมากทางฝั่งขวา หลายเมืองแยกตัวมาจากเมืองที่เคยขึ้นต่ออาณาจักรจำปาสัก เป็นการอาศัยความแตกแยกของชาวลาวลดอำนาจของศูนย์อำนาจท้องถิ่นลง และยังทำให้คนจากฝั่งซ้ายย้ายมาอยู่ฝั่งขวาเป็นจำนวนมาก¹⁶

¹⁴ มาร์ติน สจ๊วต-ฟอกซ์(2553).ประวัติศาสตร์ลาว. หน้า 19.

¹⁵ เรื่องเดิม. หน้า 23. และ

สุทิน สอนองพันธ์(2533).ผลกระทบของการเปลี่ยนอำนาจทางการเมืองในอีสานตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น(พ.ศ.1792-2394). หน้า 95.

¹⁶ ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์(2546).การเมืองสองฝั่งโขง. หน้า 53-60.

พรรษา ลินสวัสดิ์(2521).ความสัมพันธ์ระหว่างกรุงเทพฯกับเมืองเวียงจันทน์ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ.2367-2370. หน้า 43-47.

การต่อต้านอำนาจสยามครั้งสำคัญที่สุด คือการกบฏของเจ้าอนุวงศ์กษัตริย์ของเวียงจันทน์ (พ.ศ.2347-2370, ค.ศ.1804-1827) ซึ่งในช่วงแรกที่ขึ้นครองราชย์มีความสัมพันธ์ที่ดีกับราชสำนักสยาม เจ้าอนุวงศ์ได้ก่อกบฏโดยชักชวนเมืองทางฝั่งขวาต่อต้านอำนาจกรุงเทพฯ ส่งกองทัพไปกวาดต้อนชาวลาวที่ถูกสยามกวาดต้อนมาอยู่ที่สระบุรีตั้งแต่สมัยธนบุรี เมื่อได้ข่าวว่ากรุงเทพฯส่งกองทัพมาปราบปรามจึงกวาดต้อนผู้คนข้ามไปฝั่งซ้าย กองทัพกรุงเทพฯ ตามไปทำลายเวียงจันทน์ กวาดต้อนคนมาที่กรุงเทพฯ เจ้าอนุวงศ์ถูกจับตัวและถูกนำมาแห่งประจานและเสียชีวิตที่กรุงเทพฯ หลังจากเวียงจันทน์ถูกทำลายมีการตั้งเมืองหนองคายขึ้นมาเพื่อควบคุมดินแดนโดยรอบแทน ประชากรส่วนใหญ่ถูกกวาดต้อนให้เข้ามาไว้ทางฝั่งขวา บางส่วนถูกกวาดต้อนลงไปถึงภาคกลาง ทำให้ฝั่งซ้ายมีประชากรลดลงไปมาก¹⁷

“อีสานมีเมืองเพิ่มขึ้นจำนวนมาก ในปี พ.ศ.2369 มีจำนวน 33 เมือง ในปี พ.ศ. 2383 เพิ่มขึ้นเป็น 54 เมือง ในปี พ.ศ.2403 ได้เพิ่มขึ้นอีกเป็น 70 เมือง และในอีกสองทศวรรษต่อมา จำนวนเมืองในอีสานเพิ่มขึ้นเป็น 100 กว่าเมือง”¹⁸

ประวัติศาสตร์ไทยเลือกที่จะจำเรื่องของอีสาน ล้านช้าง โดยให้ความสำคัญกับสิทธิธรรมของกรุงเทพฯเหนือดินแดนสองฝั่งโขง การต่อต้านอำนาจของกรุงเทพฯ จึงเป็นการกบฏที่ไม่มี ความชอบธรรม สิทธิธรรมของกษัตริย์ลาว และสถานภาพของหัวเมืองสองฝั่งโขงในระบบรัฐ จารีตที่ถูกมองจากกรุงเทพฯว่าเป็นหัวเมืองลาว เป็นเรื่อง queประวัติศาสตร์ไทยละเลยที่จะจำ เห็น ได้ชัดจากการที่ประวัติศาสตร์ไทยเลือกที่จะจำการแบ่งดินแดนสองฝั่งแม่น้ำโขงระหว่างไทยกับ ฝรั่งเศส ว่าเป็นการเสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศส

การเสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงสืบเนื่องมาจากการที่สยามพยายามเพิ่มอำนาจของตนเหนือดินแดนสองฝั่งแม่น้ำโขงหลังจากเวียงจันทน์ถูกทำลายลงไปแล้ว ทำให้ต้องเผชิญหน้ากับ เวียดนามซึ่งแสดงอำนาจของตนด้วยการประหารเจ้าน้อยเมืองพวน ผู้ส่งตัวเจ้าอนุวงศ์ให้แก่ กองทัพสยาม สยามได้ตอบด้วยการกวาดต้อนชาวเมืองพวนจำนวนมากข้ามมาอยู่ทางฝั่งขวา

¹⁷ พรธชา ลินสวัสดิ์(2521).ความสัมพันธ์ระหว่างกรุงเทพฯกับเมืองเวียงจันทน์ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ.2367-2370.หน้า 145-149.

สุทิน สนองพันธ์(2533).ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงอำนาจทางการเมืองในอีสานตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น(พ.ศ.1972-2394).หน้า 146.

แกรนท์ อีแวนส์(2549).ประวัติศาสตร์สังเขปประเทศลาว.หน้า 31-32.

¹⁸ สมชัย ภัทรธรรณานันท์(2548) “อีสาน กับประเทศไทย: ประวัติศาสตร์และการเมือง” ใน เอกสารสัมมนาวิชาการไทย-ไทยศึกษาชาติพันธุ์ อัตลักษณ์ ประวัติศาสตร์ และการเมือง : ไทย-ไทยศึกษาในกระแสโลกาภิวัตน์.หน้า 5. อังโนนอุทิศ สิงห์สุวรรณ(2553).ประวัติศาสตร์นิพนธ์อีสานตั้งแต่ พ.ศ.2475 ถึงสิ้นทศวรรษ 2520.หน้า 47.

กองทัพที่สยามส่งไปจับตัวเจ้าอนุวงศ์ปักหลักอยู่ที่หลวงพระบางต่อไป พร้อมทั้งการแต่งตั้งข้าราชการจากกรุงเทพฯเข้าไปดูแลการปกครองดินแดนสองฝั่งโขง

ฝรั่งเศสซึ่งขยายอำนาจเข้าสู่เวียดนามมาเป็นระยะตั้งแต่ปีพ.ศ.2405 (ค.ศ.1862) ได้เข้าปกครองเวียดนามทั้งหมดหลังจากปีพ.ศ. 2426 (ค.ศ. 1883) ในช่วงเวลาเดียวกันนั้นเกิดการโจมตีของกลุ่มฮ่อซึ่งถูกขับไล่ลงมาจากจีน ทำให้เกิดความวุ่นวายในลาว และเวียดนามตอนเหนือ ฝรั่งเศสอ้างสิทธิเหนือดินแดนที่เคยขึ้นต่อเวียดนามและเข้ามาปราบปรามฮ่อ พร้อมๆ กับกองทัพสยาม โดยต่างก็มีจุดประสงค์จะแสดงสิทธิของตนเหนือดินแดนลาว ความขัดแย้งของทั้งสองฝ่ายในดินแดนลาว ทำให้ฝรั่งเศสส่งเรือรบเข้ามาจนถึงกรุงเทพฯในระยะเวลาที่สามารถยิงปืนใหญ่ถึงพระบรมมหาราชวัง และข่มขู่ให้สยามทำสัญญายอมรับสิทธิเหนือดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงของฝรั่งเศส ขนชั้นนำของสยามต้องยอมโอนอ่อนเพื่อที่จะรักษาเอกราชเอาไว้

ธงชัย วินิจจะกุลอธิบายว่าวิกฤตการณ์ ร.ศ.112 หรือการเสียดินแดนให้แก่ฝรั่งเศส กลายเป็นแม่แบบของความทรงจำในประวัติศาสตร์ไทยในการเขียนประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ (หลังยุคพงศาวดาร) ประสบการณ์จากวิกฤตการณ์ ร.ศ.112 กลายเป็นกรอบที่ขนชั้นนำสยามใช้อธิบายอดีต ผ่านการเขียนประวัติศาสตร์สมัยใหม่ซึ่งเพิ่งเริ่มมีการเขียนขึ้นในสมัยนั้น โครงเรื่องหลักในประวัติศาสตร์ไทยคือ “สยามถูกคุกคามจากต่างชาติ แต่มีวีรบุรุษแห่งชาติมาช่วยกอบกู้เอกราช หรือรักษาเอกราชเอาไว้ได้เสมอมา” “ประวัติศาสตร์ไทยในองค์กรรวมเป็น “collection” หรือรวมเรื่องเล่าที่มีโครงเรื่องเดียวกันนี้แหละ...สมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานุกาฬ เน้นการเสียกรุงศรีอยุธยา 2 ครั้ง สมัยรัชการที่ 6 เพิ่มเรื่องสุโขทัย พระร่วงต่อสู้ขอมเข้าไป...”¹⁹

มุมมองของขนชั้นนำของสยามในยุคนี้กลายเป็นคำอธิบายที่สืบทอดมาในความทรงจำของประวัติศาสตร์ไทย

“เรารู้ตลอดมาว่าวิกฤตการณ์ ร.ศ.112 เป็นผลของการคุกคามจากจักรวรรดินิยมฝรั่งเศส ซึ่งพยายามฮุบสยามเป็นอาณานิคม...อุปมาได้อีกอย่างหนึ่งว่า สยามเป็นลูกแกะที่ถูกหมาป่าฝรั่งเศสสร้างแกะ

แต่ยังมีอีกบริบทหนึ่งที่ถูกลืมขำมาตลอดคือ วิกฤตคราวนั้นเป็นผลของการที่สยามกับฝรั่งเศสแย่งกันยึดครองลาวและเขมร และสยามพ่ายแพ้

¹⁹ ธงชัย วินิจจะกุล “ประวัติศาสตร์ไทยแบบราชาชาตินิยม” ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 23, ฉบับที่ 1 (พ.ย. 2544), หน้า 56-65. หน้า 57-58.

อุปมาได้ว่า หมาป่าตัวใหญ่ (ฝรั่งเศส) กับหมาป่าตัวเล็ก (สยาม) แย่งลูกแกะกัน หมาป่าตัวเล็กสู้ไม่ได้ บาดเจ็บสาหัสกลับไป”²⁰

ความทรงจำเกี่ยวกับบทบาทของสยามในดินแดนสองฝั่งแม่น้ำโขงมีส่วนสำคัญในการสร้างโครงเรื่องหลักให้แก่ประวัติศาสตร์ไทย เมื่อประวัติศาสตร์ไทยถูกใช้เพื่อสร้างความภาคภูมิใจของชาติ ความทรงจำของเรื่องนี้จึงถูกเน้น(จำ) และถูกละเลย(ลืม)อย่างสอดคล้องกับอุดมคติของรัฐ-ชาติไทยสมัยใหม่หลายประการ

อิสรภาพ สันติภาพ และความเสมอภาคเป็นอุดมคติของโลกสมัยใหม่ ถูกทำให้กลายเป็นอุดมคติของไทยที่มีมานานแต่โบราณ บรรพบุรุษไทยจึงเป็นผู้ต่อสู้เพื่ออิสรภาพ รักสันติ ไม่เคยกดขี่ผู้อื่น เรื่องที่ธนบุรี หรือกรุงเทพฯ เป็นผู้รุกรานกดขี่ ล้านช้าง ล้านนา กัมพูชา หรือมลายู ใต้อำนาจ หรือการทำลายบ้านเมืองเวียงจันทน์ การนำพระพุทธรูปสำคัญของล้านช้างมาไว้ที่กรุงเทพฯ หรือเมืองทางฝั่งขวา กลายเป็นเรื่องที่ไม่อยากจะทำ หรือไม่อยากนึกถึง ถ้าจะต้องพูดถึงอาจจะต้องหาเหตุผลที่ดูชอบธรรมสำหรับคนปัจจุบันให้กับการกระทำนั้นๆ

ผู้คนในอดีตเมื่อ 100-200 ปีก่อน อยู่ในโลกที่มีความคิด ความเชื่อ อุดมคติ แตกต่างจากคนในปัจจุบันเป็นอย่างมาก ผู้คนทั้งในอดีต และปัจจุบันต่างก็ทำถูก ทำผิด สำเร็จ ล้มเหลว เช่นเดียวกัน แต่คนไม่ว่าในยุคสมัยใดล้วนแต่กระทำเรื่องต่างๆภายในกรอบความคิด ความเชื่อ อุดมคติ ของยุคสมัยของเขา

เป็นไปได้ไหมว่าแนวคิดเรื่องสถาบันกษัตริย์ตามแบบจารีตซึ่งกษัตริย์เป็นศูนย์กลางของจักรวาล จะทำให้กษัตริย์ผู้มีบุญบารมี มีความมั่งคั่ง มีกองทัพที่เข้มแข็ง จะเห็นเป็นเรื่องที่สมควรที่จะแผ่บารมีเพื่อให้ผู้คน รัฐ ที่อยู่โดยรอบ เข้ามาอยู่รอบศูนย์กลางจักรวาลของพระองค์ กษัตริย์ผู้เป็นศูนย์กลางจักรวาลและขุนนางผู้รับใช้ศูนย์กลางจักรวาลจึงมองเห็นแต่ความถูกต้องของการขยายอำนาจ แต่ไม่สามารถมองเห็นว่าความพยายามที่จะปฏิเสธที่จะอยู่ใต้อำนาจของศูนย์กลางจักรวาลเป็นความถูกต้อง อุดมคติแบบนี้ น่าจะมีส่วนกำหนดความสัมพันธ์ของรัฐก่อนยุคสมัยใหม่อยู่ไม่น้อย

ความคิดเรื่องอำนาจบารมี และการแสดงอำนาจบารมี กำหนดบทบาทที่แตกต่างกันของผู้ที่มีอำนาจบารมี กับผู้ที่ไม่อำนาจบารมี สังคมแบบจารีตหรือสังคมก่อนสมัยใหม่จึงเป็นสังคมมีลำดับชั้น ผู้ทรงอำนาจหรือมีบารมีเป็นผู้กระทำ ผู้ควบคุม และผู้ตั้งอำนาจบารมีเป็นผู้ถูกกระทำ ผู้ถูกควบคุม ไม่ใช่สังคมที่ยึดถืออุดมคติความเสมอภาค อย่างสังคมปัจจุบัน

20 เรื่องเดิม หน้า 58-59.

เป็นไปได้ไหมว่าสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก จะเห็นว่า การชนะศึกล้านช้างเป็นการแสดงถึงบุญบารมีของท่านอย่างหนึ่ง การนำพระแก้วมรกตกลับมากรุงเทพฯ ไม่ได้เป็นเพียงเป็นการแสดงความศรัทธาในศาสนา แต่เป็นข้อพิสูจน์ถึงสิทธิธรรมของท่านที่จะเป็นกษัตริย์ต่อไปด้วย ด้วยเหตุนี้พระพุทธรูปจากลาวจึงกลายเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของไทย สมเด็จพระเจ้าท่านคงไม่สามารถจะรู้ได้เลยว่าเรื่องนี้จะกลายเป็นบมขัณฑ์ในความทรงจำของคนไทย-คนลาวรุ่นหลัง ที่มองพระแก้วมรกตเป็นสมบัติของชาติ

อุดมคติเรื่องรัฐไทย ชาติไทย ความเป็นคนไทย เป็นหนึ่งเดียวดำรงสืบมาโดยแทบไม่มีความเปลี่ยนแปลงในสาระสำคัญ ทำให้ความทรงจำของประวัติศาสตร์ไทยจินตนาการไปถึงอาณาจักรไทยที่เป็นหนึ่งเดียวกัน ดำรงอยู่ในอดีตเหมือนกับประเทศไทยในปัจจุบัน²¹ ดังนั้นความทรงจำเรื่องการเสียดินแดนจึงเป็นการสูญเสียส่วนที่เป็นไทยอย่างแท้จริง เหมือนถูกตัดแขนตัดขา จึงเป็นความสูญเสียที่เจ็บปวดอย่างยิ่ง

ในทางตรงกันข้าม ในทัศนะของคนภาคกลางที่สถาปนาความเป็นไทยตามอัตลักษณ์แบบภาคกลางความเป็นลาว และอีสาน คือความเป็นอื่น การเรียกคนไทยอีสานว่าลาว หรือใช้คำว่าลาวเป็นคำประนามคนภาคกลางด้วยกันโดยพาดพิงถึงความเป็นอีสาน ถึงแม้จะมีความถูกต้องทางประวัติศาสตร์ แต่ก็เป็นการเรียกโดยมีนัยแบ่งแยกและกดให้ต่ำกว่า ในขณะที่คนไทย (ภาคกลาง) มองความเป็นลาว หรือแม้แต่ความเป็นอีสาน เป็นลักษณะอันไม่เป็นไทย กลับสร้างความทรงจำถึงประวัติศาสตร์การเสียดินแดนลาวว่าเป็นความเจ็บปวดของการเสียดินแดนไทย

ความทรงจำเกี่ยวกับบทบาทของสยาม ในอีสาน และล้านช้างเป็นเรื่องราวที่สำคัญในประวัติศาสตร์ไทย แต่ประวัติศาสตร์ไทยก็เลือกที่จะจำบางอย่าง และลืมบางอย่าง เพื่อที่จะอธิบายเหตุการณ์วิกฤต ร.ศ.112 หรือเหตุการณ์เสียดินแดน ซึ่งกลายเป็นโครงเรื่องหลักของประวัติศาสตร์ชาติไทย ความทรงจำเกี่ยวกับสยามและดินแดนสองฝั่งโขงจึงถูกตัดแปลงเพื่อรับใช้อุดมการณ์ของประวัติศาสตร์ชาติสมัยใหม่ จนเหลือเพียงเค้าโครงความทรงจำอย่างคร่าวๆ ว่า ลาวเคยเป็นส่วนหนึ่งของไทย และถูกนักล่าอาณานิคมฝรั่งเศสแย่งชิงเอาไป เป็นปรีชาสามารถของผู้นำไทย ที่ยอมเสียสละส่วนน้อยเพื่อรักษาส่วนใหญ่ (รักษาดินแดนอีสาน และชาติไทยเอาไว้ได้)

²¹ โปรดดู บทความของ สมเกียรติ วันทะนะ “เมืองไทยยุคใหม่ : สัมพันธภาพระหว่างรัฐกับประวัติศาสตร์สำนึก” ใน สมบัติ จันทรวงศ์ และชัยวัฒน์ สถาอานันท์ บรรณาธิการ(2530). *อยู่เมืองไทย*. หน้า 71-128.

ภาคอีสาน สยาม ความทรงจำในประวัติศาสตร์ลาว

ในความทรงจำของประวัติศาสตร์ลาวภาคอีสานเป็นดินแดนของลาว พร้อมๆ กับการสร้างอาณาจักรล้านช้างโดยเจ้าฟ้างุ้ม²² ซึ่งมีประวัติที่เล่าอย่างตำนานว่าพระองค์เป็นโอรสของขุนผีฟ้าเจ้าเมืองหลวงพระบาง เมื่อเกิดมามีฟัน 33 ซี่เหล่าขุนนางพากันว่าเป็นคนจัญไร แพ้บ้านแพ้วเมือง จึงถูกจับลอยแพไปถึงเมืองกัมพูชา เจ้าฟ้างุ้มถูกลี้นดูโดยกษัตริย์กัมพูชา ซึ่งได้สนับสนุนให้เจ้าฟ้างุ้มยกกองทัพมารวบรวมเมืองลาวที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง เนื้อเรื่องในประวัติศาสตร์ลาวจะกล่าวถึงสงครามระหว่างเจ้าฟ้างุ้มและเมืองต่างๆ ในส่วนของดินแดนอีสานนั้นกล่าวว่าเจ้าฟ้างุ้มได้เสด็จไปตีเมืองร้อยเอ็ดซึ่งเป็นเมืองขึ้นของอยุธยารวมทั้งบ้านเล็กเมืองน้อยที่อยู่โดยรอบ และได้ส่งพระราชสาส์นไปทูลรบกับพระเจ้าอู่ทองแห่งอยุธยา พระเจ้าอู่ทองจึงได้ยอมส่งบรรณาการให้ล้านช้าง และยอมรับอำนาจเหนือภาคอีสานของล้านช้าง ตามสาส์นของพระเจ้าอู่ทองว่า “เจ้าอยากได้บ้านได้เมือง ให้เอาแต่เขตแดนดงสามเส้า(ดงพระยาไฟ) ไปจนถึงภูพระยาพ้อ และแดนเมืองนครไทนันเกิด”²³

นักประวัติศาสตร์ลาวถือเอาดินแดนของเจ้าฟ้างุ้มเป็นเขตแดนลาวจนถึงศตวรรษที่ 19 ในความทรงจำของประวัติศาสตร์ชาติลาวก็คงเหมือนกับประวัติศาสตร์ชาติไทย ที่จินตนาการถึงอาณาจักรล้านช้างที่มีสาระสำคัญของความเป็นชาติลาวที่สืบทอดมาเป็นประเทศลาวในปัจจุบัน รวมทั้งเขตแดนด้วย การที่ล้านช้างแตกแยกออกเป็นสามอาณาจักรในคริสต์ศตวรรษที่ 18 จึงถือว่าเป็นความผิดปกติที่เกิดขึ้นชั่วคราว เพราะธรรมชาติของลาวคือการรวมกับเป็นหนึ่งเดียว และการแบ่งอาณาเขตเหนือสองฝั่งแม่น้ำโขงระหว่างฝรั่งเศสกับสยามก็เป็นการเสียดินแดนของลาวให้แก่สยาม

การแตกแยกของอาณาจักรล้านช้างจนแบ่งเป็น 3 อาณาจักร ทำให้เกิดความอ่อนแอจนต้องตกเป็นประเทศราชของสยามและเวียดนาม นักประวัติศาสตร์ลาวยุค ส.ป.ป. อธิบายว่า “เพราะความมั่งคั่งใหญ่ใฝ่สูง เห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตัวของบรรดาศักดินาล้านช้าง ถึงจะมีการแบ่งปันดินแดนดังกล่าวมาแล้ว ก็ไม่ได้หมายความว่าสงครามกลางเมืองเพื่อชิงความได้เปรียบของศักดินาล้านช้าง จะสงบลงได้...(สงครามกลางเมือง) ไม่ได้เกิดผลดีอะไรแก่ผืนแผ่นดินและ

²² นักประวัติศาสตร์ลาวมักถือกันว่าขุนลอซึ่งขุนบรมส่งมาครองเมืองหลวงพระบางเป็นกษัตริย์องค์แรกของล้านช้าง แต่นักประวัติศาสตร์ตะวันตกมักถือว่าการรวบรวมดินแดนลาวของเจ้าฟ้างุ้มเป็นจุดเริ่มต้นของอาณาจักรล้านช้าง

ดวงไช หลวงพะสี(1995).คู่มือพงสาวะดานลาว.หน้า 6-16.

กะชวงทะ หลวงช่าว และวัดทะนะท่า(2000).ปะหวัดสาตลาว.หน้า 36-40.

แกรนท์ อีแวนส์(2549).ประวัติศาสตร์สังเขปประเทศลาว.หน้า 10.

²³ ลีลา วีระวงส์(2539).ประวัติศาสตร์ลาว.หน้า 39-51.

ประชาชนล้านช้าง ตรงกันข้ามศึกสงครามยาวนานออกไปเท่าใด ก็ยิ่งเป็นการนำเอาประเทศชาติไปสู่ความพินาศฉิบหาย และยังเป็นการหิบบกดินแดนล้านช้างไปผูกพันไว้กับความเป็นเมืองขึ้นของต่างชาติ อีกด้านหนึ่งมันเป็นผลดีให้แก่ศักดินาอาณาจักรใกล้เคียงที่มองหาทางจะขยายอาณาเขตรวมเอาดินแดนของอาณาจักรอื่น เพื่อสร้างความเป็นมหาอาณาจักร และก้าวขึ้นเป็นราชาธิราชอยู่ในแถบเอเชียอาคเนย์”²⁴

การแตกแยกออกเป็น 3 อาณาจักร อ่อนแอจนต้องตกเป็นเมืองประเทศราชของสยาม นำไปสู่เรื่องราวที่ถูกเล่ากันมากที่สุดในประวัติศาสตร์ลาวคือ วิจารณ์ของเจ้าอนุวงศ์ ก่อนจะกล่าวถึงเจ้าอนุวงศ์จะขอเล่าถึงแนวคิดในการเขียนประวัติศาสตร์ของพรรคคอมมิวนิสต์ลาวเสียก่อน

หลังการปฏิวัติและสถาปนาส.ป.ป.ลาวในปี พ.ศ. 2518 (ค.ศ.1975) พรรคคอมมิวนิสต์หรือพรรคประชาชนลาวเข้าปกครองประเทศและเป็นผู้ควบคุมการเขียนประวัติศาสตร์ แนวความคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ลาวของพรรค มองว่าวิวัฒนาการในประวัติศาสตร์ลาวคือ พัฒนาการของการต่อสู้เพื่อเอกราชจากการรุกรานยึดครองของชาติต่างๆ วิวัฒนาการของขบวนการต่อสู้ชาติมาบรรลุสภาพสูงสุดคือพรรคประชาชนลาว (หรือพรรคประชาชนปฏิวัติลาว) ซึ่งเป็นผู้บรรลุภารกิจแห่งประวัติศาสตร์ก้าวแรกคือการต่อสู้เพื่อเอกราชของชาติ หลังจากนั้นแล้วประเทศลาวจะเข้าสู่บทใหม่ทางประวัติศาสตร์ก้าวที่สองคือการ “สร้างสภาพพัฒนาประเทศ ให้ก้าวขึ้นสังคมนิยม”²⁵

การเขียนประวัติศาสตร์โดยพรรคประชาชนลาวในช่วงแรกจึงให้ความสำคัญกับบทบาทของพรรค โดยปูพื้นเรื่องมาตั้งแต่การต่อสู้กับฝรั่งเศส จนถึงอเมริกา และบทสรุปคือชัยชนะในการสถาปนา ส.ป.ป.ลาว ประวัติศาสตร์ของอาณาจักรล้านช้างก่อนหน้านั้นถูกย่อลงเหลือเพียงสั้นๆ หนังสือประวัติศาสตร์ที่เป็นงานค้นคว้าขนาดใหญ่เล่มแรกของระบอบส.ป.ป.ลาว คือ ประวัติศาสตร์ลาว เล่ม 3 (ค.ศ.1989) เริ่มเรื่องด้วย “การต่อสู้ของประชาชนลาวต้านลัทธิล่าเมืองขึ้นฝรั่ง” เป็นหนังสือที่ออกเล่ม 3 โดยไม่มีเล่ม 1 และ 2 มาก่อน แสดงให้เห็นความพยายามของพรรคที่จะสร้างความทรงจำในประวัติศาสตร์ใหม่แก่ประชาชน รวมทั้งการที่พรรคประชาชนเป็นผู้ล้มล้างสถาบันกษัตริย์คงยังไม่แน่ใจว่าจะอธิบายประวัติศาสตร์ก่อนสมัยใหม่ที่เป็นเรื่องของสถาบันกษัตริย์เกือบทั้งหมดอย่างไรดี

²⁴ กะซวงถะแหลงข่าว และวัดทะนะท่า(2000).ประวัติศาสตร์ลาว.หน้า 306.

²⁵ ผู้วิจัยเคยสัมภาษณ์ท่านสีชนะ สีสาน อดีตรัฐมนตรีกระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรมเมื่อปีพ.ศ.2539ได้รับคำอธิบายแบบนี้ และมีการอธิบายคล้ายกันนี้ใน ทองสา ไชยวงคำดี และคณะ(1989).ประวัติศาสตร์ลาวเล่มสาม.หน้า ก.

การสร้างอัตลักษณ์ของความเป็นลาวในช่วงแรกๆ ของระบอบส.ป.ป.ลาวจึงไม่เน้นที่การมองอดีตที่ยาวนาน ไม่เน้นถึงสถาบันในสังคมเก่าของชาวลาว แต่เน้นประวัติศาสตร์ระยะใกล้ให้ความสำคัญกับการมองไปข้างหน้า “การก้าวขึ้นสังคมนิยม โดยการนำพาอันฉลาดส่องใสของพรรค” และ “การสร้างคนสังคมนิยม” เพื่อสังคมใหม่ มากกว่าที่จะผูกพันกับประวัติศาสตร์ค่านิยม วัฒนธรรมของสังคมเก่า

สอดคล้องกับการที่รัฐบาลส.ป.ป.ลาวรวมเอาชนกลุ่มน้อยที่ในที่สูงเข้ามาเป็นชาวลาว โดยเรียกว่าลาวเทิง ลาวสูง ชนกลุ่มน้อยเช่น ชาวม้ง ชาวข่า มีบทบาทสำคัญในการต่อต้านระบอบการปกครองของฝรั่งเศส และยังเป็นกำลังสำคัญของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในยุคต่อต้านอเมริกาอีกด้วย จึงมีบทบาทอยู่ในประวัติศาสตร์ที่ส.ป.ป.ลาวเขียนขึ้นใหม่ และเพราะชนกลุ่มน้อยมีค่านิยมเกี่ยวกับ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ต่างจากชาวลาว (ที่เรียกตามระบอบใหม่ว่าลาวลุ่ม) การที่ส.ป.ป.ลาวไม่เน้นอัตลักษณ์ของชาติที่เชื่อมโยงกับชาวลาวลุ่มจึงไม่ทำให้เกิดความแปลกแยกระหว่างชนกลุ่มต่างๆ

หลังจากการเปิดประเทศตามนโยบาย “จินตนาการใหม่”(ประกาศในปี พ.ศ.2529, ค.ศ. 1986) รัฐบาลลาวเกิดความวิตกว่ากระแสทุนนิยม และอิทธิพลของต่างชาติโดยเฉพาะไทยจะนำค่านิยมไม่ติมาสู่สังคมลาว จึงมีกำหนดแผนงานด้านวัฒนธรรมใหม่เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางไม่ดีในสังคม โดยหันไปสนับสนุน ฟันฟู เผยแพร่ วัฒนธรรมเก่าของลาว เช่น โครงปกป้องรักษาหนังสือโบราณ, โครงการอนุรักษ์และบูรณะโบราณสถานสำคัญแห่งชาติ, โครงการรื้อฟื้นวรรณกรรมลาว, การรื้อฟื้นวัฒนธรรมชาติทางศาสนา ร่วมกับการสนับสนุนงานด้านวัฒนธรรมของบรรดาชนเผ่าด้วย²⁶

หลังจากการเปลี่ยนนโยบายด้านวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ยุคเก่ากลับมามีความสำคัญ ในปีพ.ศ. 2543 (ค.ศ.2000) กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรมได้จัดพิมพ์หนังสือ ปะหวัดลาดลาว ดึกดำบัน-ปะจจุบัน หนาถึง 1300 หน้า เป็นหนังสือประวัติศาสตร์ฉบับทางการที่ครบถ้วนที่สุดในปัจจุบัน และยังมีแผนการ “ก่อสร้างอนุสาวรีย์บรรพบุรุษลาว 12 ท่าน...เพื่อเป็นแหล่งศึกษาอบรมจิตใจชาติให้กับประชาชนลาวบรรดาเผ่า โดยเฉพาะจะเน้นที่เยาวชนของชาติ”²⁷ โดยให้พระนามกษัตริย์ที่จะสร้างอนุสาวรีย์ไว้สามพระองค์คือเจ้าฟ้างุม เจ้าอนุวงศ์ เจ้าสุริยวงษาที่เหลือเป็นผู้นำของพรรคประชาชนลาว รวมทั้งท่านสีทนมมมะดำ และท่านไฟด่างลอบเรยยาว ผู้นำชาวลาวเทิง และลาวสูง

²⁶ กิติรัตน์ สัทพันธ์ “การรื้อฟื้นวัฒนธรรมชาติในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว(1986-ปัจจุบัน)” วารสารประวัติศาสตร์ (2550).ภาควิชาประวัติศาสตร์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. หน้า 21-33.

²⁷ กะซวงกะแถลงข่าว และวัดทะนะท่า(2002).ผู้นำพาสะถาปะนาอานาจัก้านข้างเอกภาพพะยะพาฟ้างุมแห่งล้าทอละนี้. หน้า 6.

นโยบายฟื้นฟูทางวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์แบบนี้ แสดงถึงท่าทีที่พรรคลดการ ชี้นำประชาชนลง และนำเอาค่านิยมพื้นฐานที่มีอยู่ในหมู่ประชาชนอยู่แล้วมาเป็นพลังสนับสนุน พรรค ในด้านประวัติศาสตร์วีรกรรมของเจ้าอนุวงศ์เป็นความทรงจำที่สำคัญที่สุดของประวัติศาสตร์ ลาวมาตั้งแต่ก่อนยุคส.ป.ป.ลาวอยู่แล้ว วีรกรรมของเจ้าอนุวงศ์เป็นเรื่องที่ถูกรักประวัติศาสตร์ ลาวเขียนถึงมากที่สุด²⁸ เมื่อรัฐบาลส.ป.ป.ลาวเปลี่ยนท่าทีในเรื่องการเขียนประวัติศาสตร์ ทำให้ มีการเขียน และการพิมพ์หนังสือเกี่ยวกับเจ้าอนุวงศ์ออกมาอีกเป็นจำนวนมาก

เจ้าอนุวงศ์ (พ.ศ.2346-2370, ค.ศ.1803-1827) เป็นพระราชโอรสองค์เล็กของพระเจ้า ศิริบุญสารแห่งเวียงจันทน์ ซึ่งถูกกวาดต้อนมายังธนบุรี(กรุงเทพฯในเวลาต่อมา)หลังจากกองทัพ สยามยึดเวียงจันทน์ในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี เจ้าอนุวงศ์รับราชการในราชสำนักรัตนโกสินทร์เป็น เวลา 16 ปี และทำความดีความชอบในสงครามกับพม่า เมื่อพระเชษฐาของพระองค์คือพระเจ้า อินทวงศ์ได้รับการสถาปนาเป็นกษัตริย์ที่เวียงจันทน์ เจ้าอนุวงศ์ได้รับตำแหน่งเป็นอุปราช และ เป็นผู้สืบราชสมบัติต่อมาเมื่อมีพระชนมายุ 37 พรรษา

เจ้าอนุวงศ์ หรือพระนามอย่างเป็นทางการว่าพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 3 ได้พยายาม ผูกสัมพันธ์ในหมู่ชาวลาวทั้งกับหลวงพระบาง และเมืองทางฝั่งขวาแม่น้ำโขง พระองค์ได้ส่ง บรรณาการให้หลวงพระบางที่มีความบาดหมางกันในรัชกาลก่อนๆ และเป็นผู้สร้างสะพานข้าม แม่น้ำโขง 2 แห่ง คือระหว่างเวียงจันทน์กับศรีเชียงใหม่(หนองคาย) และที่พระธาตุพนม (ร่วมกับ เจ้าเมืองนครพนม และมุกดาหาร) รวมทั้งได้สร้างเมืองเวียงจันทน์เป็นเมืองที่ใหญ่โตสวยงาม

เจ้าอนุวงศ์ยังรักษาสัมพันธ์ที่ดีกับกรุงเทพฯ พระองค์ส่งกองทัพไปช่วยสยามในสงคราม ที่เชียงตุงเชียงรุ่ง และเป็นผู้ปราบกบฏในจำปาสัก ทำให้สามารถขอต่อกรุงเทพฯให้ตั้งราชบุตร โยโอรสของพระองค์เป็นผู้ครองจำปาสักแทนกษัตริย์องค์เดิม²⁹

มหาสิลา วีระวงส์ได้เขียนถึงเจ้าอนุวงศ์ไว้ในหนังสือ ประวัติศาสตร์ลาว น่าจะแทนภาพ ของเจ้าอนุวงศ์ในความทรงจำของประวัติศาสตร์ลาวได้เป็นอย่างดี

“พระเจ้าอนุวงศ์เป็นนักรบผู้สามารถ และเข้มแข็งผู้หนึ่ง ทั้งมีความรักชาติ รักอิสรภาพ เป็นที่สุด พระองค์จึงพยายามคอยหาโอกาสที่จะปลดแอกจากการเป็นหัวเมืองขึ้นของไทยอยู่ ตลอดมา ในการที่พระองค์กู้อิสรภาพในคราวนั้น พระองค์คิดแต่เพียงจะกู้เอกราชฟื้นฟูประเทศ

²⁸ แกรนท์ อีแวนส์(2549).ประวัติศาสตร์สังเขปประเทศลาว.หน้า 26.

²⁹ สิลา วีระวงส์(2539).ประวัติศาสตร์ลาว.หน้า 170-173.

แกรนท์ อีแวนส์(2549).ประวัติศาสตร์สังเขปประเทศลาว.หน้า 26-27

ให้กลับคืนเป็นเอกราชเท่านั้น มิได้คิดจะรบเอาประเทศไทย หรือรบรากับประเทศไทย เพื่อ
 แก่แค้นแทนพระราชบิดา ดังนั้นพระองค์จึงสั่งให้เจ้าราชวงศ์ยกกองทัพลงไปกวาดต้อนเอา
 ครอบครัวยุคลาว ที่ไทยกวาดไปไว้เมืองสระบุรีคืนมาเวียงจันทน์ ส่วนพระองค์ก็ลงไปกวาด
 เอาครอบครัวเมืองโคราช ฝ่ายกรุงเทพฯเมื่อได้ทราบข่าวเจ้าอนุวงศ์เมือง จึงได้ยกกองทัพออก
 ติดตามตีกองทัพของเจ้าอนุวงศ์ และเจ้าราชวงศ์ จนถึงเวียงจันทน์ ท้ายสุดเจ้าอนุวงศ์ถูกไทยจับได้
 ด้วยความช่วยเหลือของเจ้าน้อยเมืองพวนเชียงขวาง และถูกส่งไปกรุงเทพฯพร้อมด้วยพระบรม
 วงศานุวงศ์แล้วสิ้นพระชนม์อยู่ที่กรุงเทพฯ...

กองทัพไทยได้ตีเวียงจันทน์ครั้งที่ 2 ในรัชกาลของเจ้าอนุวงศ์ พระเจ้าแผ่นดินไทยองค์ที่ 3
 (พระนั่งเกล้า) ได้สั่งให้ทำลายนครเวียงจันทน์หมด โดยให้รื้อทำลายกำแพงเมือง ตัดต้นไม้ลงให้
 หมดไม่ผิดกับการทำไร่ แล้วเอาไฟเผา นครเวียงจันทน์ถูกไฟเผาเป็นเก้าถ่าน พระพุทธรูปหลาย
 ร้อยหลายพันองค์ถูกไฟเผาจนละลายกองระเนระนาดอยู่ตามวัดต่างๆ วัดในเวียงจันทน์เหลือ
 เพียงวัดเดียวที่ไม่ถูกไฟไหม้ คือวัดศรีสะเกษ การที่พระเจ้าแผ่นดินไทยสั่งให้ทำลายเวียงจันทน์
 ให้สิ้นซาก ก็เพื่อมิให้เวียงจันทน์กลับคืนเป็นเมืองได้อีก แล้วให้ล้มเลิกอาณาจักรล้านช้าง
 เวียงจันทน์เสีย มิให้มีเมืองและเจ้าครองเมืองอีกต่อไป...”³⁰

ความทรงจำของประวัติศาสตร์ลาวก็เช่นเดียวกับความทรงจำของประวัติศาสตร์ไทย
 ค่านิยมสมัยใหม่ โดยเฉพาะชาตินิยม ถูกจินตนาการว่าเป็นค่านิยมสำคัญของคนในยุคที่ยัง
 ไม่มีแนวคิดเกี่ยวกับชาติ เจ้าอนุวงศ์จึงเป็นวีรบุรุษผู้ต่อสู้เพื่อเอกราช เสรีภาพของชาติลาว
 ความเป็นผู้นำที่มีจุดมุ่งหมายและอุดมการณ์อันสูงส่งแต่กลับนำไปสู่จุดจบอันน่าเศร้าด้วยภาพ
 ของการทำลายล้างเวียงจันทน์ และการสิ้นพระชนม์อย่างทรมาณของพระองค์ เป็นเรื่องราวที่
 ประทับใจชาวลาว และถูกเขียนถึงเล่าถึงต่อๆ กันมากที่สุดมาจนปัจจุบัน

เหตุที่วีรกรรมของเจ้าอนุวงศ์กลายเป็นความทรงจำที่สำคัญที่สุดในประวัติศาสตร์ลาว
 แม้แต่ก่อนหน้าที่รัฐบาลลาวจะหันมาสนับสนุนการเผยแพร่ความทรงจำในเรื่องนี้เสียอีก น่าจะ
 เป็นเพราะเรื่องราวของเหตุการณ์นี้สอดคล้องกับทัศนคติบางอย่างของคนลาวในยุคปัจจุบัน

ประการแรกชาวลาวไม่ได้มองการปฏิวัติ พ.ศ.2518 (ค.ศ.1975) เป็นชัยชนะขั้นสุดท้ายที่
 ยิ่งใหญ่ของการปลดปล่อยประเทศชาติเหมือนกันทั้งหมด คนที่อยู่ในฝ่ายปฏิวัติ หรือประชากร
 ในเขตปลดปล่อย (เขตที่ฝ่ายคอมมิวนิสต์ปกครองก่อนการปฏิวัติ 1975) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาว
 ชนบท และชนกลุ่มน้อย ที่มีชีวิตที่ดีขึ้นหลังการปฏิวัติ ย่อมรู้สึกได้ถึง “หมากผลของการปฏิวัติ”

³⁰ ลีลา วีระวงส์(2539).ประวัติศาสตร์ลาว.หน้า 173-174.

แต่ประชาชนที่เคยอยู่ในด้านราชอาณาจักรซึ่งเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ส่วนใหญ่เป็นชาวเมือง มีบางส่วนหวาดกลัวการปฏิวัติถึงกับหนีข้ามมาฝั่งไทย (ได้รับการส่งต่อไปประเทศที่ 3 ในภายหลัง) คนที่ไม่ได้หนีไปก็มีความหวาดกลัวการใช้อำนาจของรัฐบาลใหม่ เช่น กรณีสัมมนาเวียงไซซึ่งจับเอาคนที่มาที่ปฏิบัติกบฏต่อรัฐ หรือคนที่มาตำแหน่งหน้าที่ในระบอบการปกครองเก่าไปอบรมทางการเมืองที่เมืองเวียงไซใช้เวลาเป็นหลายเดือน หรือหลายปี การล้มล้างสถาบันกษัตริย์ รวมทั้งสภาพเศรษฐกิจตกต่ำหลังการปฏิวัติ ย่อมจะทำให้ประชาชนจำนวนมากไม่ได้มองว่าตนเองเป็นผู้ชนะในการปฏิวัติ หรือไม่เห็นถึงอิสระภาพของชาติในระบอบการปกครองใหม่

การที่ชาวลาวยังให้ความสำคัญกับเจ้าอนุวงศ์ผู้ซึ่งไม่บรรลุจุดหมายในการสู้เพื่อเอกราชของชาติ แทนที่จะยินดีกับชัยชนะของการปลดปล่อยชาติในปัจจุบัน จึงมีนัยยะแสดงความไม่เห็นด้วยกับแนวคิดประวัติศาสตร์ของระบอบการปกครองใหม่ ที่มองว่าชัยชนะของพรรคประชาชนเป็นการบรรลุภารกิจยิ่งใหญ่ของประวัติศาสตร์ในการปลดปล่อยชาติ ซึ่งบรรดาวีรบุรุษของชาติรวมทั้งเจ้าอนุวงศ์ล้มเหลวมาก่อน

ประการที่สองเรื่องของเจ้าอนุวงศ์เป็นภาพสะท้อนทัศนคติเกี่ยวกับความสัมพันธ์ไทย-ลาว คนลาวนั้นใกล้ชิดกับคนไทย มากกว่าที่คนไทยใกล้ชิดกับคนลาว คนลาวดูโทรทัศน์ และฟังวิทยุไทย บางคนอ่านหนังสือพิมพ์ไทย และคุ้นเคยกับทัศนคติเชิงลบของคนไทยที่มีต่อคนลาว ขณะที่คนไทยมักจะแปลกใจที่เห็นคนลาวแสดงทัศนคติเชิงลบต่อคนไทย การที่ไทยมีฐานะเป็นผู้ร้ายในประวัติศาสตร์ลาว ทำให้คนลาวมีทัศนคติแง่ลบต่อคนไทยอยู่ก่อนแล้ว ทำให้การติดต่อสัมพันธ์กับคนไทยเป็นไปอย่างระมัดระวัง และในทางตรงกันข้ามประสบการณ์ที่ไม่ดีในการติดต่อกับคนไทย เป็นการตอกย้ำทัศนคติในแง่ลบต่อคนไทยที่อยู่ในความทรงจำของประวัติศาสตร์ลาวให้จริงจังมากขึ้น การที่เรื่องของเจ้าอนุวงศ์ถูกหยิบยกกลับมาเล่าอยู่เสมอในสังคมลาวจึงเป็นมาตรวัดความสัมพันธ์ของไทย ลาวได้อย่างหนึ่ง

กิติรัตน์ สีหพันธ์ อธิบายว่าการนำเสนอเรื่องเจ้าอนุวงศ์ในสมัยสังคมนิยมของลาว มีความสอดคล้องกับสถานการณ์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของไทย-ลาว “เริ่มจากการเขียนประวัติศาสตร์ วีรกรรมเจ้าอนุวงศ์อันเนื่องมาจากกรณีความขัดแย้ง ข้อพิพาทของแดนระหว่างไทย-ลาว ในบริเวณพื้นที่เมืองปากลา แขวงไชยะบุรีซึ่งตรงกับพื้นที่กิ่งอำเภอบ้านโคก จังหวัดอุดรธานี ตั้งแต่ปี 1984 จนกระทั่งกลายเป็นสงครามไทย-ลาว ในปี 1988 กรณีนำเสนอบทความทางวิชาการ เกี่ยวกับวีรกรรมเจ้าอนุวงศ์ ในวันที่ 21-22 มกราคม ค.ศ.1979 อันเนื่องมาจากกรณีต่อต้านวิทยานิพนธ์เรื่อง “การเมืองในอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี” ...และกรณีการนำ

เสนอบทความทางวิชาการที่นครหลวงเวียงจันทน์ ระหว่างวันที่ 15-16 สิงหาคม 2001 อันเนื่องมาจากข่าวการสร้างภาพยนตร์ เรื่อง “ท้าวสุรนารีเหตุเกิดที่ทุ่งสำริด”³¹

เหตุการณ์ที่ไทยเรียกว่าการเสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ในมุมมองของประวัติศาสตร์ลาว เป็นการแบ่งดินแดนลาวระหว่างผู้รุกรานคือฝรั่งเศส กับไทย จากมุมมองของประวัติศาสตร์ลาว ไม่สามารถเข้าใจความเจ็บปวดของการเสียดินแดนในความทรงจำของประวัติศาสตร์ไทยได้ ภาพในประวัติศาสตร์ลาวจึงเป็นภาพของผู้รุกรานทั้งไทย ฝรั่งเศสที่พอใจในผลประโยชน์ที่ได้รับ ส่วนภาคอีสานและคนอีสานคือดินแดนลาวและคนลาวที่ถูกสยามยึดครองและถูกกดขี่ต่อมา ขณะที่ฝั่งซ้าย หรือประเทศลาวในปัจจุบันก็ตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส หนังสือแบบเรียนประวัติศาสตร์ลาวได้บรรยายถึงสัญญาปี พ.ศ.2436 (ค.ศ.1893) ระหว่างฝรั่งเศสกับไทยว่า

“สัญญาดังกล่าวได้แบ่งประเทศลาวออกเป็นสองส่วน คือ : ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง (ประเทศลาวในปัจจุบัน) ขึ้นกับการปกครองของฝรั่งเศส ส่วนฝั่งขวาแม่น้ำโขง เป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ ขึ้นกับ การปกครองของสยาม หลังจากเซ็นสัญญาแล้วพวกเขาเมืองขึ้นต่างก็แสดงความ “ชื่นชมยินดี” ต่อผลสำเร็จที่พวกเขาสามารถยึดครองดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงได้ตามจุดประสงค์... ฝ่ายศักดินาสยามก็พอใจที่สุด เพราะได้เข้าครอบครองดินแดนลาว ฝั่งขวาแม่น้ำโขง และกดขี่ขูดรีดประชาชนลาวตลอดมา”³²

ความทรงจำของประวัติศาสตร์ลาวเกี่ยวกับภาคอีสาน และสยาม เป็นเรื่องอาณานิคมหลังจากจักรลาวที่เคยรุ่งเรืองเป็นหนึ่งเดียวกัน เข้าสู่ยุคของความตกต่ำ แยกแยกกันเพราะความขัดแย้งของผู้นำลาว ถูกรุกรานยึดครองโดยสยาม และการแบ่งแยกลาวโดยสยาม และฝรั่งเศส ทำให้ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงกลายเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส ส่วนฝั่งขวาตกเป็นของสยาม และเรื่องที่มีความสำคัญในความทรงจำของประวัติศาสตร์ลาวคือเรื่องของเจ้าอนุวงศ์วีรบุรุษคนสำคัญที่พยายามจะต่อสู้เพื่ออิสรภาพของลาว แต่ถูกไทยโต้ตอบด้วยการทำลายล้างอย่างโหดเหี้ยม

ความทรงจำในประวัติศาสตร์ไทย และประวัติศาสตร์ลาว ต่างก็เลือกที่จะจำ เลือกที่จะลืม เลือกที่จะให้ความหมายของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกันไปคนละทาง ประชาชนไทย และประชาชนลาวที่ถูกปลูกฝังความทรงจำในประวัติศาสตร์ชาติของตนอย่างฝังใจย่อมไม่สามารถจะยอมรับฟังความทรงจำของอีกฝ่ายหนึ่งได้ ไม่สามารถจะทำความเข้าใจอดีตของสังคมที่มีส่วนในการสร้างอัตลักษณ์ของอีกฝ่ายหนึ่งได้

³¹ กิติรัตน์ สัทพันธ์(2549).ประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวสมัยใหม่.หน้า 62.

³² กะซวงสีกสาทิกาน(2008).แบบเรียนประวัติศาสตร์ลาว ชั้นมัธยม

ส่งท้าย

ผู้คนของประชาคมอาเซียนคงยากที่จะเชื่อมโยงประวัติศาสตร์ของชาติตนเข้ากับประวัติศาสตร์ของชาติเพื่อนบ้านได้ トラบโดที่ประวัติศาสตร์ศาสตร์ชาติยังอัดแน่นไปด้วยพลังชาตินิยม และมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างสิทธิธรรมและความภาคภูมิใจให้แก่รัฐชาติสมัยใหม่ เป็นไปได้ไหมว่าประวัติศาสตร์ที่สร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างประเทศเพื่อนบ้านจะเกิดขึ้นได้ก็เมื่อประวัติศาสตร์ได้ทำหน้าที่ของตนเองอย่างแท้จริง นั่นคือการทำ ความเข้าใจอดีต ที่ไม่ใช่ การตัดสินการกระทำของคนในอดีตด้วยทัศนคติ และค่านิยมของคนในปัจจุบัน

มาร์ติน สจ๊วต ฟอกซ์ผู้เขียนหนังสือประวัติศาสตร์ลาวได้อภิปรายเอาไว้ว่า การที่จะถือว่าประวัติศาสตร์ของชาวลาวล้านช้างเป็นประวัติศาสตร์ยุคโบราณของประเทศลาวนั้นไม่ผิด แต่ไม่ควรถวิลเพราะประเทศลาวสมัยใหม่ได้รวมเอาชนกลุ่มอื่นๆ โดยเฉพาะชาวข่า ชาวม้งเข้าไว้ด้วยเป็นจำนวนมาก ความคิดเห็นนี้เหมาะกับประวัติศาสตร์ไทยเช่นกัน หากไม่มีเรื่องของล้านช้าง ล้านนา ปัตตานี มอญ เขมร หรือแม้แต่เรื่องของชาวจีนโพ้นทะเล คนส่วนใหญ่ของประเทศคงไม่สามารถเข้าใจอดีตที่แท้จริงของตนเอง คนไทยทั้งหมดคงไม่สามารถเข้าใจความหมายของความเป็นไทย และการเป็นคนไทยได้ รวมทั้งไม่สามารถเข้าใจความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งระหว่างไทยและประเทศเพื่อนบ้านที่อยู่โดยรอบได้

เอกสารอ้างอิง

กิติรัตน์ สีหพันธ์.(2549). ประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวสมัยใหม่(ค.ศ.1975-ปัจจุบัน).

วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต(ไทยศึกษา). มหาสารคาม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. “การรื้อฟื้นวัฒนธรรมชาติในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (1986-ปัจจุบัน)” วารสารประวัติศาสตร์ (2550). ภาควิชาประวัติศาสตร์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ : 21-33.

แกรนท์ อีแวนส์.(2549). ประวัติศาสตร์สังเขปประเทศลาว. ดุษฎี เฮย์มอนด์ (แปล). เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์ซิลค์เวอร์ม.

ชาร์ลส์ เอฟ คายส์.(2552). แนวคิดท้องถิ่นภาคอีสานนิยมในประเทศไทย.

รัตนา โตสกุล (แปล).กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง

ดาร์วิน เมตตาริกานนท์.(2546). การเมืองสองฝั่งโขง. กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรม.

(2548). ประวัติศาสตร์ลาวหลายมิติ. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.

- ธงชัย วินิจจะกุล “ประวัติศาสตร์ไทยแบบราชาชาตินิยม” **ศิลปวัฒนธรรม** ปีที่ 23, ฉบับที่ 1 (พ.ย. 2544) : 56-65.
- พรรษา ลินสวัสดิ์.(2521). ความสัมพันธ์ระหว่างกรุงเทพฯกับเมืองเวียงจันทน์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2367-2370. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้). นครปฐม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
- มาร์ติน สจ๊วต-ฟอกซ์.(2553). **ประวัติศาสตร์ลาว**. จิราภรณ์ วิทยุรัตน์(แปล). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโตโยต้า.
- ยูคิโอะ ฮายาชิ.(2554). **พุทธศาสนาเชิงปฏิบัติของคนไทยอีสานศาสนาในความเป็นภูมิภาค**. พินิจ ลาภธนานนท์ (แปล).กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิลโด วงศ์สืบชาติและคณะ(2536). **ประชากรของประเทศไทย สถิติในรอบ 25 ปี (2511-2535)**. กรุงเทพฯ : สถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมบัติ จันทรวงศ์ และชัยวัฒน์ สถาอานันท์ บรรณาธิการ(2530). **อยู่เมืองไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ลีลา วีระวงส์.(2539). **ประวัติศาสตร์ลาว**. สมหมาย เปรมจิตต์(แปล). พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:มติชน.
- สุทิน สอนองผัน(2533). ผลกระทบของการเปลี่ยนอำนาจทางการเมืองในอีสานตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ.1792-2394). ปรัญญานิพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์).กรุงเทพฯ :บัณฑิต วิทยาลัยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อนุชิต สิงห์สุวรรณ.(2553). ประวัติศาสตร์นิพนธ์อีสาน พ.ศ.2475-สิ้นทศวรรษ 2520. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ภาษาลาว

- กะชวงละแหล่งข่าว และวัดทะนะท่า.(2002). **ผู้นำพาสะถาปะนาอานาจักล้านช้างเอกะพาบพะยาฟ้างุ่มแหล่งหล้าทอละนี้**.เวียงจันทน์:กะชวงละแหล่งข่าว และวัดทะนะท่า.
- กะชวงสีกสาทิกาน(2008). **แบบเรียนปะหวัดสาด ชั้นมัธยมสิกสา ปีที่สี่**. เวียงจันทน์ : กะชวงสีกสาทิกาน.
- ดวงไซ หลวงพะสี. (1995) **คู่มือพงสาวะดานลาว**.เวียงจันทน์:โรงพิมพ์แห่งลัด.
- ทองสา ไชยวงค์คำดี และคณะ(1989). **ปะหวัดสาดลาว เหลี่ยม 3 1893 ถึงปะจจุบัน**. เวียงจันทน์ : กะชวงสีกสา และกิลลา.